

UREJANJE PROSTOR-ČASA

Lani ob koncu pomladi je izšla obsežna knjiga prof. Zdravka Mlinarja Prostorsko-časovna organizacija bivanja. Dejansko je to šele prvi del trilogije z naslovom Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi, ki jo skupaj zalagata in izdajata Fakultete za družbene vede (Univerza v Ljubljani) ter Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Besedilo ni samo obsežno, pač pa tudi tematsko izredno kompleksno. Deset temeljnih poglavij je še podrobneje razdelano v podpoglavja, tako da že samo kazalo na kar sedmih straneh pokaže kompleksnost celotnega besedila. Kljub temu se posamezni deli besedila tematsko prepletajo, pogosto naletimo na digresije, zato besedila ni priporočljivo brati zgolj linearno, tj. v zaporedju od prve do zadnje strani. Bralcem, ki poznajo obsežen opus Z. Mlinarja, je lažje, ker je za razumevanje posameznih delov besedila koristno upoštevati njegove predhodna teoretična besedila. Tu imam seveda v mislih predvsem njegovo ključno dihotomno idejo »osamosvajanje in povezovanje«, s pomočjo katere Mlinar dialektično pojasnjuje enotnost nasprotij v sodobnem »post-modernem« svetu. Razumevanja tega obsežnega in raznovrstnega besedila je sicer omejeno, nepoznavalci pa se lahko znajdejo v nevarnosti, da zgrešijo številne poante in teze, eksplicitne in implicitne navezave. Takim bralcem se bo morda dozdevalo, da je besedilo nekakšen mozaik, ki prinaša veliko informacij iz opazovanja vsakodnevnega dogajanja. Na prvi pogled to ustvarja vtis nepreglednosti, nepovezanosti in celo naključnosti, kar pa je seveda nekakšna »optična prevara«. Kljub velikemu številu »kamenčkov« in kljub nekaterim belim lisam poznavalski pogled v besedilu odkrije številne navezave na ideje in teorije, s katerimi se Mlinar intenzivno ukvarja ves čas, praktično od začetka svojega sociološkega udejstvovanja. Poznavanje tega znanstvenega korpusa nam bistveno olajša branje. Omogoča nam, da beremo besedilo nelinearno, pa vendar lahko v vsakem trenutku umestimo določeno temo, poglavje, podpoglavje v Mlinarjev splošnejši teoretski »koordinatni sistem«; tako lahko ves čas skačemo od posameznih parcialnih vidikov na bolj abstraktno integralno raven.

Ključna inovacija knjige pa nista tematsko bogastvo in raznovrstnost, pač pa ideja, ki jo jasno izraža že naslov. Prostorsko-časovna organizacija bivanja izpostavlja vzajemnost prostora in časa, kar se zdi na prvi pogled zdravo-razumska modrost, ljudski truízem, ki spada v nekakšno folklorno kulturno zakladnico. To, da sta prostor in čas temeljna elementa vsakega življenja, se res sliši banalno. Vendar nas seveda vtis vara. V resnici gre za dve enigmatični, skrivnostni dimenziji, kar postane očitno zlasti, če opazujemo njuno

vzajemno delovanje, če torej po zgledu kvantnih fizikov opazujemo svet skozi štiri dimenzije. Če torej trem prostorskim dimenzijam dodamo še četrto – čas, takrat nekaj tako vsakdanjega, zdravorazumskega, celo domačijskega postane težko doumljiv preplet empirično merljive sinhronosti, časovno odpornih spominov, nostalgij in kronološko težko opredeljivih pričakovanj, upanj, utopij. Vse to pa spremlja občutek sedanjih in prihodnjih negotovosti, celo strahov. Skratka, časovna dimenzija samodejno priključuje spremenljivost ter končnost žive in celo nežive stvarnosti. Zamejitev analiz na fizični prostor, zanikanje časovne puščice, se torej res zdi kot nekakšna azilska taktika, kot iskanje zavetja oz. zaklonišča. To je verjetno temeljni razlog, kot ugotavlja Mlinar, da v strokovnih obravnavah prostora prevladujejo nečasovni, nekateri bi morda samozavestno rekli celo nadčasni pristopi. Vendar pa tudi predpostavka, da je prostor nekakšno zavetje pred »terorjem časa«, implicitno priznava usodnost in pomen časovne dimenzije in nas napečuje na sočasnost obravnav prostora in časa, še posebej če nas prvenstveno zanima »živi«, tj. socialni prostor. S tega vidika so statične nečasovne analize prostora iluzorne, enako pa seveda velja tudi za nadčasne. Zato Mlinarjevo opazovanje, raziskovanje in pojasnjevanje prostorsko-časovne organizacije bivanja zapolnjuje epistemološko šibko točko, ki je nastala kot posledica nesorazmerne usmerjenosti predvsem v prostor in manj v čas. Mlinar tega sicer ne napiše neposredno, vendar je očitno, da si prizadeva, da bi tudi prostorska sociologija oz. vse prostorske stroke osvojile »relativnostno teorijo«, ki uvaja enotno dimenzijo »prostor-časa«. Vztrajanje na zgolj treh prostorskih dimenzijah onemogoča dojetje socialnega življenja oz. kateregakoli življenja, in je zato znamenje disciplinarne nevednosti, naivnosti ali pa preproste nezmožnosti in nepripravljenosti uvesti pristope, ki bi dejansko šele omogočili obravnavati in obdelovati življenjski prostor. Lahko bi torej rekli, da je Mlinarjevo zavzemanje za prostorsko-časovno organizacijo bivanja še en poskus, kako prostorske študije končno približati dejanskemu življenju.

Verjetno ni naključje, da je Mlinar napisal knjigo, s katero skuša povezano obravnavati prostor in čas prav v tem času. Globalizacijski procesi so bili in so še večinoma interpretirani enostransko prostorsko. Že dalj časa se govori o skrčenju sveta, o zblževanju prej oddaljenih lokacij oz. povezovanju na velike razdalje ... Časovna dimenzija, ki je v teh procesih prav tako pomembna, dejansko najmanj tako temeljna kot prostorska, ostaja spregledana v senci prostorske. Nenavadno je, da metaforično pogosto govorimo o krčenju prostora, manj pa o čutno nazornem krčenju časa, ki je npr. potreben za komunikacijske procese v globalnih razsežjih, ob tem, da je vsakomur jasno, da se prostor ne krči, temveč se skrajšuje, torej se krči čas, potreben za premagovanje prostorskih razdalj. Morda so takšne prostorske metafore, ki dejansko prikrivajo spremembe časovnih dimenzij, predvsem znamenje in posledica naših fascinacij nad tem, da lahko telematsko premagujemo zelo

velike razdalje, ki so še nedavno zahtevale veliko časa. Očitno pa je, da sta prostor in čas v tem oziru siamska dvojčka oz., če smo bolj modno žargonski, da sta kot jin in jang povezani entiteti. Moderna industrijska družba je z normiranjem, s standardiziranjem, kodificiranjem, z reglementacijo dosegla velike razvojne pospeške. Čeprav tega še nihče ni izračunal in končna bilanca verjetno nikoli ne bo znana, je bolj ali manj jasno, da cena ni bila majhna. Podreditev modernističnim pravilom in zapovedim je v povprečju dvigovala materialno kakovost življenja, obenem pa ga je številnim reflektivnim posameznikom tudi zelo zagrenila. Postmoderna sproščenost, odvezanost, polivalentnost se zdijo s tega vidika zelo obetavne. Tudi če ta hip zanemarimo mnoge, sedaj že očitne zagate postmodernega ekonomskega razvoja, je realističnemu opazovalcu vendarle jasno, da pomanjšanje sveta, skrčenje prostora in sočasno povečevanje možnosti izbir, ki jih ima na voljo postmoderna posameznik, zahteva visoko stopnjo koordinacijskih sposobnosti. Na tej točki se morda zgodi največ pomot in napačnih ocen postmoderne fleksibilnosti. Destandardizacija prostora in časa zahteva več in ne manj koordinacije. Postmoderna družba je torej z upravljaljskega vidika zahtevnejša od moderne, čeprav se zdi bolj sproščena in fleksibilna. Pogoj in podlaga za prostorsko-časovno sproščenost, poljubnost, »nered«, kot ga vidi »tradicionalni« modernist, dejansko temeljita na visokih koordinacijskih sposobnostih, ki zmorejo individualizirano obravnavati množične pojave. Tu je seveda potrebna previdnost, kajti koordinacija je lahko tudi dominacija, kar mnogi razvojni optimisti pogosto nehote oz. nevede spregledajo.

Mlinarjeva knjiga o prostorsko-časovni organizaciji bivanja se torej ukvarja s temeljnimi vprašanji postmoderne. »Za razliko od teoretikov, ki v postmoderna družbi vidijo predvsem raznovrstnost in nepredvidljivost,« pa Mlinarja zanimajo zlasti bolj ali manj prikriti skupni imenovalci postmoderne družbene oz. prostorsko-časovne variabilnosti. Za vse, ki poznamo avtorjev opus, je jasen tudi motiv. Na te relativno stabilne točke se lahko opreta prostorsko načrtovanje in upravljanje, kar seveda pomeni, da je takšno raziskovalno in analitično prizadevanje tudi neposredno uporabno. Čeprav se na prvi pogled morda ne vidi, je knjiga je torej pisana tudi za, recimo jim »družbene pragmatike«, tj. za profesionalne skupine, ki jih prvenstveno ne zanimajo refleksija, razmišljanje in interpretacija obstoječega, pač pa jih motivira predvsem spreminjanje družbe, prostora, tehnologije ipd. Mlinar zbira, ureja, analizira, pravzaprav melje in pojasnjuje gore podatkov in informacij, ki jih je zbral sam in s pomočjo svojih mlajših kolegov. Tega ne počne zgolj iz lastne raziskovalne radovednosti in vneme, brez katere sicer ne bi šlo, pač pa tudi zato, da bi pomagal »delovanju urbanistov in arhitektov«, ki od vseh strokovnjakov v največji meri vplivajo na »urejanje prostora« in ki so še vedno precej »odporni« na sociološke informacije. Knjiga Prostorsko-časovna organizacija bivanja je tako tudi neke vrste priročnik

za vse, ki se neposredno ukvarjajo z načrtovanjem in urejanjem prostora. Morda je še najbolj zgoščena oznaka, da knjiga poizkuša najti načine, kaj vse je treba upoštevati, ko poizkušamo urejati »glokalni« prostor-čas. S tega vidika postane jasno tudi, zakaj je to zgolj prvi del trilogije.